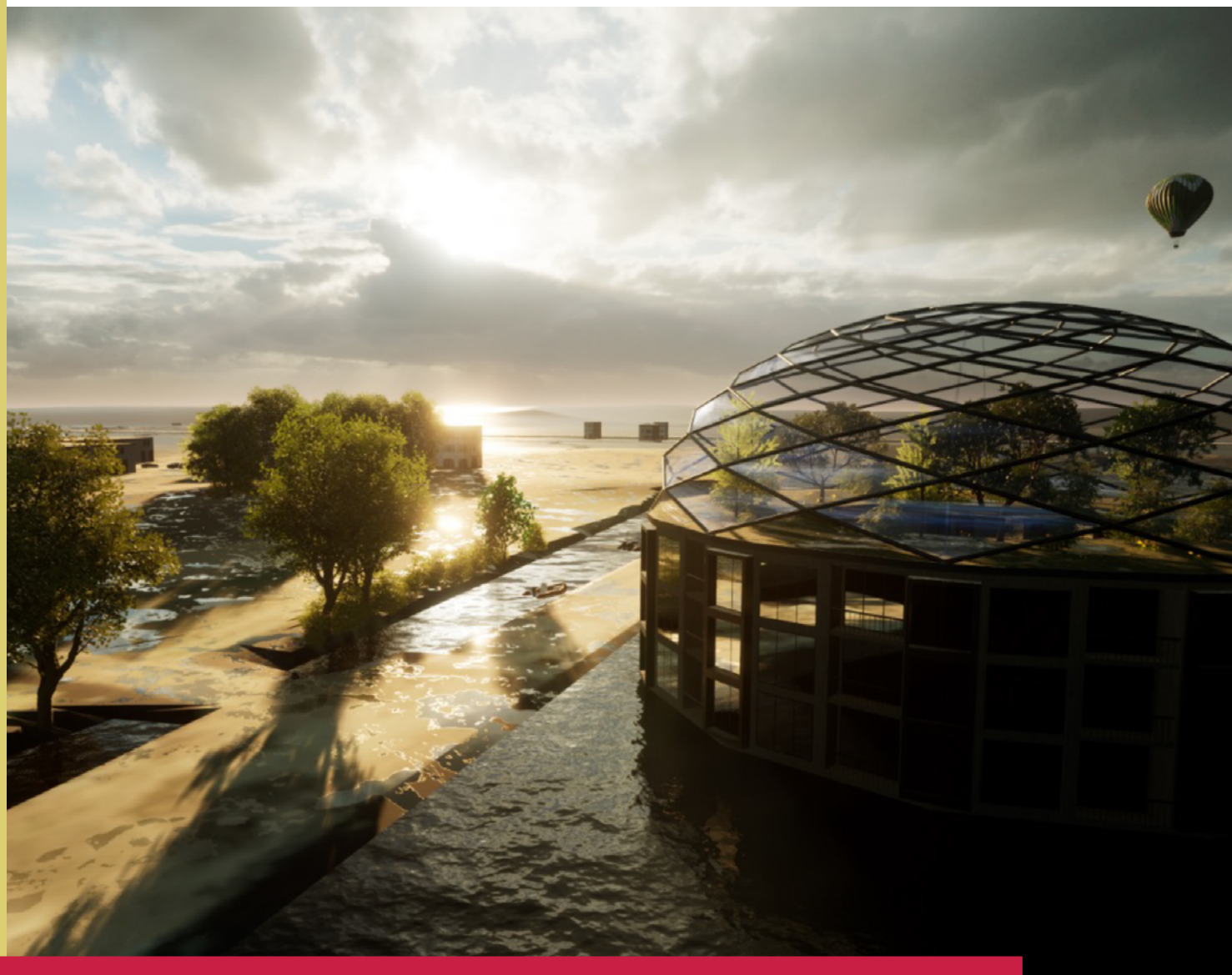

geWOON ANDERS

• VERENIGING GEMEENSCHAPPELIJK WONEN • APRIL 2024

De toekomst van duurzaam gemeenschappelijk leven

Eurotopia: Directory of Communities and Ecovillages in Europe

*Tussen saamhorigheid en geborgenheid,
deel 3: Haverleij*

INHOUD

- 02 De toekomst van duurzaam gemeenschappelijk leven**
- 04 Centrum Groepswonen in Den Haag**
- 06 Tussen saamhorigheid en geborgenheid, deel 3: Haverleij**
- 11 Collumn: Burendag, dáag buren...**
- 12 Eurotopia: Directory of Communities and Ecovillages in Europe**
- 13 We staan er misschien iets te gekleurd op**

Colofon

GEWOON ANDERS
is het blad van de Vereniging
Gemeenschappelijk Wonen

Abonnementen en losse nummers
Zie info achterflap
Voor een proefnummer mail naar
info@gemeenschappelijkwonen.nl

Redactieadres
Fuutlaan 21
2623 MX Delft

Redactie
Anna Dijkhuis
Flip Krabbendam
Sanne van Drenth

Aan dit nummer werkten mee
Ewoud Scheifes
Stefan Kuiper

Foto voorkant
AI (De toekomst van duurzaam
gemeenschappelijk leven)

Vormgeving
Elmarye Aaij
www.elmaryeaaij.nl

Druk
Drukkerij Pasklaar te Sittard

DE TOEKOMST VAN DUURZAAM GEMEEN- SCHAPPELIJK LEVEN

COLLECTIEF WONEN OP WATER

In een tijd waarin klimaatverandering en stijgende zeespiegels onze toekomst bedreigen, biedt wonen op water een innovatieve en duurzame oplossing. Dit concept, gepionierd door De Drijvende Kracht (DDK) (zie kader), is niet alleen een technische prestatie maar ook een model voor gemeenschapsleven dat de manier waarop we denken over wonen, milieu en samenleven uitdaagt.

Nederland, met zijn rijke geschiedenis van watermanagement, staat aan de voorhoede van deze beweging. DDK neemt het voortouw door niet alleen te focussen op de technologische en duurzame aspecten van drijvende gemeenschappen, maar ook op de sociale cohesie en inclusiviteit die dergelijke gemeenschappen kunnen bieden.

Door de kracht van de ronde vorm te omarmen, creëert DDK woonruimtes die natuurlijke harmonie en eenheid met de omgeving bevorderen, terwijl ook sociale interactie en gemeenschapsgevoel worden gestimuleerd. Deze benadering biedt niet alleen een antwoord op de stijgende zeespiegel maar ook op het groeiende woningtekort, door duurzame en betaalbare woonoplossin-

gen te bieden die de kwaliteit van leven verbeteren.

De Drijvende Kracht staat symbool voor een beweging die verder gaat dan het concept van wonen op water; het is een visie op een duurzame toekomst waarin gemeenschappen samenwerken om de uitdagingen van onze tijd aan te gaan. Het initiatief nodigt ons uit om deel te nemen aan deze beweging, die niet alleen het landschap van onze steden zal veranderen maar ook de manier waarop we als gemeenschap samenleven en interactie hebben met onze omgeving.

Nederland, met zijn rijke geschiedenis van watermanagement, staat aan de voorhoede van deze beweging.

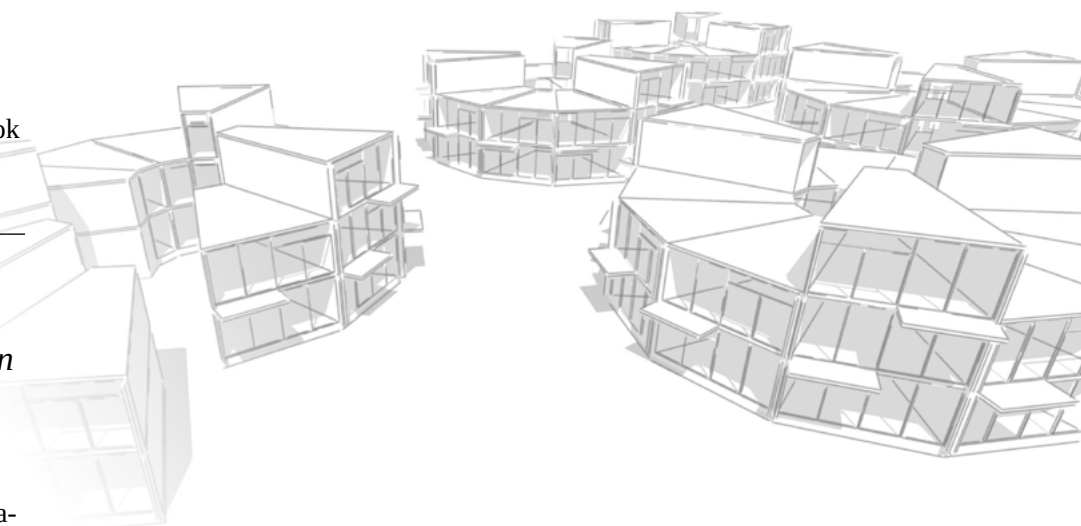
Dit concept van wonen op water, gedreven door innovatie, duurzaamheid en gemeenschap, is een krachtig voorbeeld van hoe we vooruit kunnen denken en handelen om een leefbare toekomst voor iedereen te creëren. “De Drijvende Kracht” nodigt ons uit om deel uit te

maken van deze revolutionaire verandering, waarbij de drijvende gemeenschappen niet alleen een oplossing bieden voor milieuproblemen maar ook een nieuw hoofdstuk in het menselijk samenleven inluiden.

Het is een visie op een duurzame toekomst waarin gemeenschappen samenwerken om de uitdagingen van onze tijd aan te gaan

Door de samenwerking met beleidsmakers, de integratie van geavanceerde technologieën, en de nadruk op gemeenschapsvorming en duurzaamheid, positioneert DDK zich als een baanbreker in de wereld van het waterwonen. De unieke benadering van het ontwerp, de focus op de menselijke factor, en de drive om inclusieve en ondersteunende gemeenschappen te creëren, onderstrepen de potentie van wonen op water als een sleutel tot het aanpakken van hedendaagse uitdagingen.

DDK Stefan Kuiper

De Drijvende Kracht is een initiatief, voortgekomen uit BREiNN.

BREiNN staat voor Breman Innovatie en is de vooruitgeschoven pionier van de Breman Installatiegroep om te ontdekken wat er nodig is om een versnelling in tijden van transitie te creëren. BREiNN heeft als doel te verbinden, innoveren en te inspire-

ren. Breman Installatiegroep is een familiebedrijf met bijna 1.700 medewerkers. Samen zorgen we voor een beter woon- en werkklimaat. Voor onszelf, maar juist voor de volgende generatie. Met dat perspectief voor ogen en met de maatschappelijke problemen en belemmeringen die we op die reis tegenkomen, is De Drijvende Kracht ontstaan.

Illustraties, in afwachting van echte bewoners, en echte vormgevers, door AI gegenereerd.

Centrum Groepswonen in Den Haag

In de zeventiger en tachtiger jaren waren er woongroepenwinkels en kraakcafés. Wie in een groep wilde wonen kon hier terecht voor advies. Dat was hard nodig, want wonen in een groep was bijna een revolutionaire daad. Waarbij initiatiefgroepen woningbouwverenigingen en gemeenten moesten zien te overtuigen. In de negentiger jaren verdwenen woon-groepenwinkels en kraakcafés. Want groepswonen, was dat niet een beetje achterhaald? Was dat niet meer iets voor hippies die weigerden volwassen te worden?

Hoe anders is de situatie nu! Sinds een jaar of tien groeit de interesse voor het wonen in een groep. Niet in de laatste plaats omdat het gezien wordt als oplossing voor een aantal maatschappelijke vraagstukken: hoge huren en personeelstekorten in de zorg, nu en zeker in de toekomst. Door samen te wonen in een groep kan men de woonlasten laag houden, en voor ouderen kan het betekenen dat men wederzijds kan mantelzorgen, wat de professionele zorg kan ontlasten. Bovendien een middel tegen de vereenzaming die ouderen treft als zij alleen achterblijven. En last but not least, goed voor de doorstroming, omdat ouderen die verhuizen naar een project voor ‘geclusterd’ wonen, een woning achterlaten die geschikt is voor starters en jonge gezinnen.

Professionele hulp

Bij dit alles wordt er wel vanuit gegaan

dat mensen er zelf voor kiezen om in een groter sociaal verband te gaan wonen. Dat is nog steeds een voorwaarde voor het slagen van een project voor gemeenschappelijke woonvormen. Maar de maatschappelijke context is veranderd. Nu is er steun van gemeenten, provincies en het rijk. Zo heeft de gemeente Den Haag een ‘Stimuleringsplan innovatieve woonvormen’ aangenomen. Daarnaast stelt de provincie Zuid-Holland, onder bepaalde voorwaarden, 250.000 euro subsidie per project beschikbaar, om in nieuwbouw een groepsruimte te realiseren. En dan heeft de Tweede Kamer onlangs 40.000.000 euro bestemd ter ondersteuning van de realisatie van wooncoöperaties.

Wie in een groep wilde wonen kon hier terecht voor advies. Dat was hard nodig, want wonen in een groep was bijna een revolutionaire daad.

Dit alles heeft ertoe bijgedragen dat professionele organisaties zijn ontstaan, die toekomstige bewoners kunnen voorlichten, adviseren en begeleiden op het gebied van juridische vormen, financiën en groepsvorming, terwijl zij ook groepen kunnen ondersteunen in het ontwerpproces in het geval van een nieuw project. Daarbij kunnen zij vaak ook, door middel van een databank, bewoners die op zoek zijn naar een

groep in contact brengen met bestaande groepen.

Het Westland

Centrum Groepswonen in Den Haag is een voorbeeld van zo’n organisatie. Om een idee te geven van wat men hier onderneemt, kijken we naar een interessant project dat zij ondersteunen en begeleiden in de gemeente Westland. Deze gemeente wil 9 projecten realiseren in de acht kleinere woonkernen waar deze gemeente uit bestaat, te weten Naaldwijk, De Lier, Wieringen, Monster, ’s-Gravenzande, Poeldijk, Kwintsheul en Honselersdijk.

Koplopers

Om deze woonprojecten op te zetten zochten de gemeente Westland en de Seniorenraad die in deze gemeente actief is, contact met Centrum Groepswonen en in november 2019 werd de eerste bijeenkomst georganiseerd. Uit het grote aantal geïnteresseerden werden via workshops een aantal woongroepen gevormd. Dit was een eis van de gemeente: om de betrokkenheid van de toekomstige bewoners te waarborgen zouden de verschillende woonvormen moeten worden ontwikkeld in overleg met de toekomstige bewoners. Uit de gevormde groepen werden vertegenwoordigers gekozen, de zogenaamde koplopers. Zij zouden samen met de gemeente en Centrum Groepswonen naar geschikte locaties gaan zoeken om de woonwensen van de groepen te kunnen realiseren.

Nieuwe en oude hindernissen

Nu het wonen in groepen van hogerhand wordt gestimuleerd, ‘top down’, zou je verwachten dat de realisatie van woonprojecten heel wat sneller zou verlopen dan in de begintijd, toen projecten ‘bottom up’ moesten worden bevochten. Maar er zijn nu andere problemen. Zo hebben projectontwikkelaars tegenwoordig een belangrijke rol als het gaat om stedenbouwkundige ontwikkelingen. Zij hebben veelal op strategische plaatsen al grond aangekocht, waardoor gemeenten ‘aan boord’ moeten zien te klimmen’ als het gaat om de bestemming van die locaties. Maar: gemeenten waarvan minder dan 30% van de woningvoorraad bestaat uit sociale woningbouw kunnen een beroep doen op het coalitieakkoord ‘2023-2027 Perspectief op een netwerk van bereikbare en vitale steden, dorpen en gemeenschappen’. Zij kunnen eisen dat 40% van een locatie moet worden bestemd voor wooncoöperaties, CPO-projecten of sociale woningbouw.

Maar er zijn nog een aantal hindernissen te nemen. Vooral wooncoöperaties stuiten op het probleem van de financiering. Banken zijn niet gewend in zee te gaan met groepen van bewoners, ook al hebben zij zich verenigd in een rechtspersoon. Mogelijk hebben zij twijfels over de slagingskansen van projecten met gemeenschappelijke voorzieningen.

Dit speelt ook een rol als het om een beheer coöperatie gaat of sociale huur. Woningbouwcorporaties, die hier eige-

naar worden, zijn er niet altijd gerust op dat Zo’n project succesvol zal zijn. Stel dat het samenleven mislukt, en er ontstaat leegstand! Deze vrees maakt woningbouwcorporaties terughoudend als toekomstige bewoners mee willen beslissen over de voorzieningen en de opzet van een project. Dit terwijl invloed van toekomstige bewoners op het ontwerp van een project essentieel is voor het ‘eigenaarschap’ en dat is een belangrijke factor in slagen van het groepswonen... Hier zien we hoe belangrijk de rol van een adviseur kan zijn, zoals het Centrum Groepswonen, die op de hoogte is van welke ruimtelijke kwaliteiten van een project een stimulerende invloed kunnen hebben op het sociale leven van de groep.

Het kunnen instemmen van nieuwe bewoners is hier essentieel voor het groepswonen.

Een ander probleem voor woningbouwcorporaties is de coöptatie. Corporaties hanteren voor de woningtoewijzing een wachtlijst. Dat is rechtvaardig. Maar voor bewoners van projecten voor groepswonen komt dit neer op een soort ‘gearrangeerd huwelijk’. Het kunnen instemmen van nieuwe bewoners is hier essentieel voor het groepswonen. Dit is een sociaal proces dat vraagt om een zekere overeenstemming in ideeën, in levensgevoel. Het moet ‘klikken’, hoe vaag dat misschien ook klinkt. Er is echter sprake van een ‘jurispru-

dentie’. In de projecten voor groepswonen die de afgelopen decennia gerealiseerd zijn hebben bewoners steeds het recht om hun eigen nieuwe bewoners te kiezen. (Binnen de randvoorwaarden van de inkomensgrenzen die gelden voor de sociale huur)

Stand van zaken

Het is inmiddels ruim vier jaar geleden sinds de gemeente Westland en de Seniorenraad Centrum Groepswonen opdracht gaven om te helpen met het realiseren van projecten voor groepswonen. Inmiddels zijn vijf bewonersverenigingen formeel een vereniging geworden: in Naaldwijk, De Lier, Wieringen, ’s-Gravenzande, en Honselersdijk. Deze groepen zijn klaar om met de gemeente naar passende locaties te gaan zoeken. Intussen hebben zij ook het plan opgevat om met elkaar een minisymposium te organiseren, om leden van B&W, raadsleden en gemeentemedewerkers te informeren over groepswonen en hun ideeën daarover. Centrum voor groepswonen richt zich voornamelijk op de groepen die nog geen vereniging hebben gevormd.

De film

Centrum Groepswonen in Den Haag is betrokken geweest bij meerdere projecten voor gemeenschappelijk wonen. Een paar daarvan komen aan de orde in ‘de Film’: Google op ‘Centrum Groepswonen Film’ of ga direct naar www.centrumgroepswonen.nl/centrum-groepswonen-de-film.html

Ondersteuning

Mogelijk heb ik de indruk gewekt dat Centrum Groepswonen in Den Haag de enige organisatie is die toekomstige bewoners advies en ondersteuning kan bieden. Maar weet dan dat door heel Nederland grotere en kleinere organisaties zijn ontstaan die dit doen. Op de site van onze ‘Vereniging Gemeenschappelijk Wonen’ worden er meer dan 40 vermeld: www.gemeenschappelijkwonen.nl/ondersteuning

FK, met dank aan Liesbeth Janson, directeur van Centrum Groepswonen

Een stickersessie van een workshop op het gemeentehuis van Westland

TUSSEN SAAMHORIGHEID EN GEBORGENHEID, IDEALISME EN VERDIENMODELLEN

DEEL 3: "OPGROEIEN EN OUD WORDEN, BUITENAF EN TOCH NIET ALLEEN"¹
HAVERLEIJ

Aan het wonen zijn – op zijn minst – twee kernbegrippen verbonden: geborgenheid en saamhorigheid. Altijd zoeken we naar een gevoel van geborgenheid in onze woning, het gevoel veilig te zijn en op te gaan in je eigen huisje. Ook proberen we onze buurt te leren kennen en bekend en vertrouwd te raken met haar bewoners, wat bijdraagt aan een gevoel van saamhorigheid. Het zijn ervaringen of gevoelens die niet zonder elkaar kunnen en – mits in balans – elkaar versterken.

Sinds de jaren zestig is er een heel spectrum aan woonvormen ontstaan waarbij de één meer aanleiding geeft om geborgenheid en saamhorigheid te ervaren dan de ander. In een serie van vier artikelen onderzoek ik die twee termen in Nederlandse woningbouwprojecten uit verschillende periodes, die ieder op een andere manier zijn ontwikkeld en georganiseerd, en ieder een andere uitwerking hebben op geborgenheid en saamhorigheid. En dat is lastig te onderzoeken, omdat het óók over individuele gevoelens gaat. Tussen de idealen waarmee projecten worden ontworpen en de ruimtelijke uitwerking bestaat bovendien vaak een groot verschil. Met deze serie hoop ik beter te begrijpen wat deze begrippen betekenen in de context van het wonen.

Haverleij is een groot woningbouwproject in Den Bosch. In de jaren negentig begon de planvorming voor tien buurten in een kasteelachtige opzet, met stedenbouwkundige en architect Sjoerd Soeters en landschapsarchitect Paul van Beek aan het hoofd van de ontwerptafel. Het project was door de gemeente 's-Hertogenbosch ingezet om zowel het fraaie landschap te sparen – nog in 1972 gingen de bestemmingsplannen uit van de vestiging van zware industrie – als zo veel mogelijk nieuwe welgestelde inwoners te lokken met

een rustieke en door het landgoed- en kastelenconcept zeer veilige woonomgeving. Inmiddels wordt het laatste deel gebouwd, Oeverhuyze, dat net als de andere buurten open in het landschap ligt. Daarmee is het project Haverleij bijna voltooid.

Sinds de jaren zestig is er een heel spectrum aan woonvormen ontstaan waarbij de één meer aanleiding geeft om geborgenheid en saamhorigheid te ervaren dan de ander.

Haverleij is geen wijk die men snel zou plaatsen tussen de gemeenschappelijke woonprojecten van de jaren zeventig en tachtig, en ook niet zou bestempe-

len als collaborative living, een term die Darinka Czychka (TU Delft) in 2020 muntte om te verwijzen naar een breed scala aan praktijken van collectieve zelforganisatie waarbij mensen zich bezighouden met het plannen, organiseren, bouwen en beheren van huisvesting voor zichzelf in samenwerking met anderen.² Haverleij is niet tot stand gekomen door de inspanningen van bewoners, maar op de 'traditionele' manier met projectontwikkelaars die koop- en huurhuizen realiseren.

Toch is het een interessant woonproject om hier te bespreken, omdat het zich door de opzet van kasteelachtige buurten in het landschap onderscheidt van de gangbare stedenbouw en architectuur in Nederland. Ze liggen op enige afstand van elkaar in het landschap

met golfbaan, zijn omgeven door een slotgracht en ieder bereikbaar via een prominente oprijlaan of 'ophaalbrug'. De achtergevels van de woningen vormen langs de buitenrand een hoge kasteelmuur met referenties naar torens en kantelen. Binnen de muren bevinden langzaam-verkeerroutes, ondergrondse parkeergarages en pleinen of binnenhoven. De woningen zijn veelal met de voordeur naar het binnenhof gericht. Het terrein is toegankelijk voor voorbijgangers, maar de buurten communiceren onmiskenbaar dat er sprake is van een besloten terrein.

Tussen de kasteelbuurtjes, die ieder zijn ontworpen door een internationaal gerenommeerd architectenbureau, bestaan grote verschillen. Terwijl de één in architectuur referenties maakt naar kasteelarchitectuur door middel van het bouw materiaal baksteen, compleet met zogenaamde bouwsporen van dichtgemetselde gevelopeningen, is het andere kasteel slechts in zijn hoofdvorm een referentie naar een oude Inca tempel met strakkere gevels en sobere vormgeving. Van het grootste tot de kleinste schaal bestaan er verschillen, van de ligging in het landschap, het aantal woningen en de woningdichtheid, de

omgang met het binnenterrein en het ontwerp van de voorerven. Voor de analyse van saamhorigheid en geborgenheid kies ik hier voor het meest overtuigende kasteelontwerp: Leliënhuyze.

De achtergevels van de woningen vormen langs de buitenrand een hoge kasteelmuur met referenties naar torens en kantelen.

Leliënhuyze

Leliënhuyze is ontworpen door Sjoerd Soeters en is tot stand gekomen in de periode 1999-2006. Leliënhuyze is omringd door water met een labyrint. Daaromheen bevinden zich de weiden, tuinen en bossen van het landgoed Haverleij. Via een statige oprijlaan is het kasteel te bereiken, en daar bevinden zich 51 woningen en 16 appartementen in 2 ringen om het centrale binnenplein.

De buitenring bestaat uit twee-onder-een-kapwoningen en hoektorens met appartementen, en de binnenring bestaat uit rijtjeshuizen. Er is een grote ondergrondse parkeergarage gerealiseerd.

Geborgenheid

Het eerste dat opvalt is de opvallend historiserende signatuur van het kasteel Leliënhuyze. Het complex bestaat uit een duidelijke 'buitenmuur' met muurtorens en kantelen ter plaatse van de ramen. De gevels hebben een rustiek uiterlijk gekregen door verschillende kleuren bakstenen te gebruiken en door natuurstenen blokken, dichtgemetselde raamnissen en gotische bogen in het metselwerk te verwerken.³ Dit wekt de suggestie dat het gebouw in het verleden meermalen verbouwd en aangepast is, zonder dat de eerste verbouwing nog heeft plaatsgevonden. Om het complex extra rustiek te maken hangen de lan- taarns in de binnenplaats op ongelijke afstanden en niet allemaal op dezelfde hoogte.

De bouwstijl van Leliënhuyze wordt ook wel aangeduid met het neotraditionalisme. Deze stijl maakt gebruik van een herkenbare en vertrouwde 'traditionele' vormtaal, door bijvoorbeeld de toepassing van baksteen, pannendaken en ramen met roedeverdeling voor moderne gebouwen. Deze stijl duidde architectuurpublicist Bernard Hulsman in het NRC Handelsblad (30 april 2005) als reflex van de

Sjoerd Soeters en Paul van Beek, Haverleij, 1990-2022, Den Bosch (foto: Paul Roovers, < bd.nl/den-bosch-vught/laatste-kastelen-in-de-haverleij-dag-uitzicht-hallo-drukte~a4dfacc9/>)

Leliënhuyze <foto: Funda>

Binnenhof Leliënhuize <Funda>

groeïende behoefte aan veiligheid in een samenleving waarin mensen steeds meer geïndividualiseerd raken. De behoefte aan een stabiel thuisfront in een traditionele woonomgeving, neemt een deel van de unheimlichkeit weg die mensen in hun dagelijks leven ervaren.

De architectuur verwijst niet naar zo- maar een traditionele Hollandse bouwstijl, maar naar een typologie die al veel langer geleden in onbruik is geraakt. De van oorsprong middeleeuwse typologie werd uitgevonden voor de bescherming van mensen tegen aanvallen van de vijand. Achter hoge stenen muren bevond zich een binnenwereld waarachter men veilig was. Kastelen verloren met de tijd hun beschermende functie, maar de symboliek bleef bestaan.

De architectuur van Leliënhuize is daarmee een vrij letterlijke verwijzing naar het woord ‘geborgenheid’, dat afstamt van het woord ‘bergen’. Bergin salun sig is Oudnederlands voor ‘zich zullen bergen’. Bergen betekent ‘in veiligheid brengen, iets opbergen’. Het is verwant aan het woord burcht. Een burcht is een versterkte, veilige plaats, slot of bolwerk. Het is bij uitstek een bouwwerk dat veiligheid garandeert, dat bescherming biedt tegen kwade in-

vloeden van buitenaf. ‘Geborgen’ komt als term voor rond 1600, en betekent ‘veilig’. Wie zich geborgen voelt, voelt zich veilig en zonder gevaar. Oude burchten uit de middeleeuwen hebben vandaag de dag hun functie verloren. De oude burchten zijn inmiddels niet meer nodig om ons van fysieke veiligheid te voorzien. De meeste mensen wonen ieder in een hedendaagse versie van de burcht: de woning.

*Achter hoge stenen muren
bevond zich een binnenwereld
waarachter men veilig was.
Kastelen verloren met de tijd
hun beschermende functie, maar
de symboliek bleef bestaan.*

Wanneer we kijken naar de woningtypen, dan kan geconstateerd worden dat er alleen eengezinswoningen zijn gebouwd, zowel vrijstaand, twee-onder-een-kappers, rijwoningen en appartementen. De woningen zijn op reguliere wijze ontworpen door architecten, zonder inspraak van bewoners. Hierin wijken de afzonderlijke woningen en hun plattegronden niet af van wat er in diezelfde periode elders in Nederland

is gebouwd: eengezinswoningen en appartementen voor huishoudens die zijn gericht op zichzelf en het gezin. Met alle voorzieningen voor zichzelf, met alleen ‘reguliere’ zaken gedeeld, zoals de parkeergarage, de oprijlaan, de stoep, het binnenterrein en het landschap.

Saamhorigheid

De kastelen van Haverleij zijn vaak in verband gebracht met het afnemende gevoel van veiligheid in de openbare ruimte. Daardoor is het voor een groep mensen – die het zich kan veroorloven om zo te wonen – wellicht een prettige gedachte te genieten van de veiligheid die een kasteel uitstraalt. Dat moet toch ook iets betekenen voor het gevoel van saamhorigheid? Ten eerste kan gesteld worden dat het kiezen voor een bijzondere woonomgeving verbindend werkt. Wie in Leliënhuize of een van de andere kastelen van Haverleij woont, heeft een bewuste keuze gemaakt om niet in een doorsnee stad, woonwijk of dorp te wonen. De keuze voor behoefte aan veiligheid, bijzondere architectuur en het uitzicht op het landschap is wat hen in eerste instantie verbindt.

Terwijl de buitenwereld op veilige afstand ligt, is de binnenwereld van

het kasteel klein en overzichtelijk. De binnenwereld is het domein waar bewoners elkaar ontmoeten, dat zich in Leliënhuize beperkt tot een binnenhofje en stegen. Het binnenhof is omsloten door de binnenste bebouwingsrand en bereikbaar via een poort. Het is een stenig plein met wat zitjes en in het midden één boom die vanuit de ondergelegen parkeergarage uitsteekt. Doordat de ontmoetingsruimte hier wat beperkt is in omvang, is de kans dat mensen elkaar via deze route tegenkomen toch erg groot.

*Terwijl de buitenwereld op
veilige afstand ligt, is de binnen-
wereld van het kasteel klein
en overzichtelijk.*

De andere semi-openbare ruimte ligt tussen de twee bebouwingsschillen. Dit zijn autovrije straatjes die ook wel iets weg hebben van steegjes. Hieraan zijn de woningen van de buitenrand ontsloten. Deze stegen zijn vanuit de parkeergarage via meerdere uitgangen bereikbaar. Wie met de auto komt, gaat over de oprijbrug naar de parkeergarage, en loopt in één rechte lijn naar huis. Elkaar hier terloops tegenkomen, zou dan vooral in de parkeergarage gebeuren.

Desalniettemin zorgt de kwalitatieve opzet van de woningen in verschillende bebouwingshoogten en een stedelijke

dichtheid voor een bijzonder straatbeeld. Door schaduwwerking, afwisselende doorkijkjes (naar binnen én naar het landschap) en speelse elementen in de gemetselde gevels, oogt het straatbeeld van Leliënhuize levendig. Ook al is het midden op de dag en zijn de meeste bewoners naar werk. Een verlaten kasteel is óók een kasteel.

De kastelen zijn – sociaal gezien - meer naar binnen dan naar buiten gericht. De voornaamste ruimtelijke drager van dit gegeven is dat de kastelen slechts één toegangsweg hebben, die is afgescheiden door een slagboom. De centrale in- en uitrijroute, een ‘oprijbrug’, maakt direct zichtbaar wie er naar binnen en naar buiten gaat. Het is niet alleen een ruimtelijk stijlmiddel om te refereren aan kasteelarchitectuur, maar resulteert ook in sociale controle. Om deze reden zijn de kastelen van Haverleij niet zelden in verband gebracht met gated communities, nagenoeg private woonomgevingen waarin mensen zich kunnen terugtrekken achter een beveiligde entree. Haverleij is onmiskenbaar een woondomein met een opvallende fysieke afscherming van de ruimte waarmee een besloten woonomgeving wordt gecreëerd, zoals bleek uit het onderzoek van het Ruimtelijk Planbureau Afschermd woondomeinen in Nederland (2007). Dit noemt Soeters zelf ‘defensible space’, de verdedigbare ruimte. Al in 1972 stelde de Amerikaanse architect en stedenbouwkundige

Oscar Newman in Defensible Space dat onze omgeving een cruciale rol speelt bij het verhogen of verminderen van criminaliteit.

*De kastelen zijn
– sociaal gezien - meer naar
binnen dan naar buiten gericht.*

Volgens Newman werkt verdedigbare ruimte met een hiërarchie van woon- en gemeenschappelijke ruimtes. Het gevoel van territorialiteit bij de leden van de gemeenschap, zal leiden tot een veilige leefomgeving voor degenen die ervoor zorgen.

De openbare ontmoetingsruimten buiten het kasteel zijn het landschap met wandelpaden en de golfclub. Een kasteel verderop, genaamd ‘Het Slot’, bevat enkele voorzieningen zoals een basisschool en een kinderopvang. Voor overige voorzieningen, zoals een supermarkt of een café, is het noodzakelijk om het landgoed te verlaten. Het is de vraag of de opzet van Haverleij niet voor enige mate van isolement van al het andere in onze woonomgeving zorgt. Zoals Bernard Hulsman in het NRC schreef, wordt het steeds makkelijker door dit soort woonomgevingen om je steeds minder in de openbare ruimte te omgeven. Van je privé-woonclave beweeg je je met de auto naar het werk-enclave. ‘

Ontworpen bouwsporen in de gevels: schijnbare ouderdom <foto: Funda>

Leliënhuize <foto: Funda>

Het onversneden, voor iedereen toegankelijke openbare gebied, waar volgens een oud stedelijk ideaal de ‘uitwisseling’ tussen alle burgers plaatsvindt, verliest gestaag terrein.’⁴ Tegelijkertijd kan gesteld worden dat het ontbreken van dagelijkse voorzieningen in de directe nabijheid juist bijdraagt aan het landelijke karakter van Haverleij - één van de argumenten waarom mensen er graag wonen.

Besluit

Bij Haverleij is gekozen voor een niet mis te verstane scheidslijn tussen privé en openbaar door middel van kasteel-referenties. Veel meer dan co-living De Boompjes en wooncoöperatie De Warren komt Haverleij voort uit een behoefte aan geborgenheid en veiligheid van de individuele bewoners. In Haverleij wonen de bewoners in volledig geësceneerde omgevingen, die kant en klaar worden opgeleverd en waar zij zelf geen aandeel meer aan hoeven te leveren. Een omgeving, zó specifiek vormgegeven, zorgt voor een specifieke bewonersgroep die zich hierdoor aangetrokken voelt. Zij ervaren hier een veiligheid die enerzijds wordt uitgedrukt in de vorm van een kasteel, maar

ook ruimtelijk zijn uitwerking heeft met een oprijbrug en een slagboom. De bescheiden schaal van kasteel Leliënhuize maakt de eigen woonomgeving overzichtelijk. De woonkastelen zijn unieke woonomgevingen die – zeker in het geval van Leliënhuize - zó overzichtelijk zijn, dat de eigen omgeving en burens sneller vertrouwd zullen raken. Wie behoefte heeft aan overzichtelijkheid en veiligheid, zal er ’s nachts rustig slapen en zich hoogstwaarschijnlijk zeer geborgen voelen.

Maar voor wie meer nabijheid verlangt met de wereld om zich heen, met voorzieningen, of met verschillende bevolkingsgroepen, zal een woonkasteel snel te klein zijn. Door de landschappelijke tussenruimte ontstaat letterlijk en figuurlijk een afstand tussen andere kastelen en de wereld daarbuiten, die voor velen onmogelijk tot een gevoel van saamhorigheid kan zorgen. Een gevoel van geborgenheid en saamhorigheid bestaat in het geval van Leliënhuize bij de behoefte aan én acceptatie van een prinsheerlijk leven gericht op de binnenwereld.

SvD

Voetnoten

- 1 Haverleij (z.d.). Visie. Geraadpleegd op 1 oktober 2022, van www.haverleij.nl/locatie/visie
- 2 Darinka Czischke, Marije Peute, Sara Brysch, Together. Towards Collaborative Living, Nai010 publishers, Rotterdam, 2023, p, 19.
- 3 p.php.nl/project/kasteel-lelienhuyze-haverleij
- 4 Bernard Hulsman, 5 oktober 2002. NRC Handelsblad. ‘Samen achter de slagboom’

Bronnen

- Czischke, D., Peute, M., Brysch, S. (2023). Together. Towards Collaborative Living. Rotterdam: nai010 publishers.
- Hamers, D., Noorman, N. (2007). Afgeschermd woondomein in Nederland. Rotterdam/Den Haag: NAI Uitgeverij; Ruimtelijk Planbureau.
- Haverleij (z.d.). Visie. Geraadpleegd op 1 oktober 2022, van www.haverleij.nl/locatie/visie
- Hulsman, B. (30 april 2005). Bang? NRC Handelsblad.
- Hulsman, B. (5 oktober 2002). Samen achter de slagboom. NRC Handelsblad.
- Newman, O. (1972). Defensible space: Crime prevention through urban design. New York: Macmillan.
- Newman, O. (1996). Creating Defensible Space. Washington DC: Department of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.
- Pleasant Places Happy People, 14 maart 2017 [Youtube]. Geraadpleegd op 17 maart 2024, van www.youtube.com/watch?v=1JRSt-6wj4U&ab_channel=PleasantPlacesHappyPeople

Hiernaast de eerste column van Ewoud Scheifes.

Zoals we al in de vorige Gewoon Anders hebben aangekondigd, hij gaat Kim Verheugen opvolgen.

Veel leesplezier!

Ewoud Scheifes

COLUMN

Burendag, dáaag burens...

dertigduizend bewoners. Ging je vroeger op de koffie bij de burens, dan was het nog een flinke wandeling. Nu schreeuwt de buurman over de balustrade naar beneden dat de koffie klaar is.

Het Aardrijk zelf heeft natuurlijk ook burens. Die relaties liggen wat ingewikkelder dan binnenshuis. De woonvoorziening was een van de eerste gebouwen die eind jaren ’80 verzeen in de bewuste polder. Eerdere plannen om te bouwen in de meer mondaine wijk Ginneken waren op niets uitgelopen. Nogal wat leden van de reeds opgerichte bewonersvereniging gooiden het bijltje erbij neer toen de keuze op de nieuwbouwwijk viel. Dat betekende dat het sociaal woningencomplex in de begintijd met wat leegstand te maken had. De gaten werden door de verantwoordelijke woningbouwvereniging in samenwerking met de GGZ gestopt met mensen die niet zo eenvoudig elders geplaatst konden worden. Deze ‘bewoners met rugzakje’ veroorzaakten nog wel eens overlast en al gauw had Het Aardrijk een bepaalde naam in de wijk. Vanaf dat de vereniging zelf ging zorgen voor de selectie van nieuwe bewoners ging het beter. Maar nog steeds werd er soms met vreemde ogen gekeken naar die paradijsvogels in de wijk.

Er zijn door de tijd heen heel wat activiteiten georganiseerd om de wijk meer bij Aardrijk te betrekken, en andersom. Met wisselend succes. De afronding van de renovatie en vergroening van het complex in 2021 en 2022 en het 35-jarig bestaan was voor het activiteitenteam van Aardrijk het moment om de boel weer eens open te gooien. Aardrijk haakte daarvoor aan bij de landelijke Burendag. Dit is een initiatief van Het Oranjefonds en Douwe Egberts (voor de koffie) met als doel burens dichter bij elkaar te brengen. Met een kleine subsidie en een burendagpakket van het fonds werd eind september een dag met activiteiten opgetakeld. Er is geflyerd in de wijk om de dag onder de aandacht te brengen en er werden tevens oud-bewoners uitgenodigd. Op de dag zelf waren er een rommelmarkt met ook een makersmarkt, workshops, ontmoetingen in de Aardrijkbare en muziek. Enkele buurtbewoners bemensten een eigen kraam en Aardrijk zelf had een gezamenlijke kraam waar de bewoners allerlei spullen voor aandroegen. Met de opbrengst van deze laatste kraam kunnen weer nieuwe activiteiten georganiseerd worden.

Een belangrijke verbindende factor tijdens de dag bleek toch de bar. Gesprekken tussen Aardrijkers en buurtgenoten bloeiden op onder het genot van koffie, thee, fris en lekkere hapjes. Tegen het eind van de dag steeg de stemming, geolied met geestrijke gevulde glaasjes en livemuziek. Het was nog lang prettig onrustig. Het kostte zelfs enige moeite om tegen acht uur ’s avonds de bar leeg te vegen. De laatste bezoeker trok onder het roepen van ‘tot volgend jaar’ de deur achter zich dicht. De weken daarna begon het grote regenen en viel de winter langzaam in. De mensen trokken zich terug rond ‘de eigen kachel’. Er was weinig opwindend in de wijk. Of het moet de hond zijn geweest uit de straat achter ons, die in een onbewaakt ogenblik een Aardrijk-kip uit de tuin jatte. Een wolkje rondvliegende witte veren was het enige dat restte. De baas van de hond bleek net die week plotseling te zijn overleden. Geen moment voor heisa. De overige kippen bleven de dagen daarna amechtig in het hok op hun stok zitten. Het was niet pluis daarbuiten.

Het is wachten op de lente. Dan kunnen de deuren weer open...

In een bewonersvereniging zit je niet snel verlegen om burens. Je kunt simpelweg niet om ze heen. Even de post halen kan zo maar een half uur duren. De wandelgangen zijn niet alleen bestemd voor het aan- en afvoeren van mensen en goederen, maar zijn zo’n beetje het oudste sociale medium op plekken waar mensen samenwonen. CW Het Aardrijk in Breda, waar ik alweer zo’n vier jaar buurman ben van meer dan 80 bewoners, is daar geen uitzondering op. Het in een U-vorm gebouwde appartementencomplex kent 52 woningen, een café, werkplaats, een ‘platte vloer’ voor o.a. theater of yoga, een eetruimte met een goed geoutilleerde open keuken, een logeerappartement, wasmachineruimte en een kinderspeelruimte. In het midden van het complex ligt een grote tuin, compleet met kippen, groentetuintje, stookplaats, speelplek. De galerijen aan de lange zijden van het gebouw met drie woonlagen zijn met glas overkapt. Deze serres zijn de ideale klankkast voor oppervlakkige en soms ook diepgaande gesprekken. De orale boodschappen galmen soms ongehoord hard, en ongewild, het gevoelige oor binnen...

Het Aardrijk ligt in de wijk Haagse Beemden, die eind jaren ’70 van de vorige eeuw in no time uit de grond werd gestampt. De voorheen zo rustige Beemdenpolder, met landgoed en ‘kei-ouwe’ boerderijen, transformeerde van een gebied met pakweg 100 bewoners naar een bruisend groene wijk met tegen de

Eurotopia

Directory of Communities and Ecovillages in Europe

Laurieston Hall in 1983 (foto FK)

In deze directory vinden we een inleidend hoofdstuk met meer beschouwelijke bijdragen over de betekenis van al of niet ecologisch geïnspireerde projecten, daarna volgen er beschrijvingen van 604 projecten, waarvan er 519 zijn gerealiseerd, in 38 landen. Overweldigend, het is even wennen, maar ook een ongeken-de rijkdom aan kennis. Zeker omdat bij elk beschreven project ook de website vermeld staat. De redactie heeft het plan opgevat om in deze en komende GA's een aantal van deze beschrijvingen op te nemen. Om de blik te verruimen.

De 'directory': als je het middendeel van de omslag verwijderd, wordt de illustratie op het schutblad zichtbaar.

Lauriestonhall

Een voormalig landhuis waar zich in 1972 een commune vestigde. Op het

moment leeft een deel van de groep in het landhuis terwijl anderen, als traditioneel gezin in cottages wonen op het landgoed. Ze leven van wat zij zelf verbouwen. Daarnaast hebben zij vee, zoals koeien, kalveren en kippen. Ze wekken stroom door gebruik te maken van een nabijgelegen riviervtje. Elke week besteden zij 2 a 3 dagen aan gezamenlijk werk. Zij stoken op hout en daarom zijn er ook hout verzamel tochten, en elk jaar zijn er onderhoudsweken.

Trefwoorden

Gezamenlijk eigendom, vakantiecentrum, bosbeheer, zelfbeheer, feministisch, gewelddoos, zelfvoorzienend, conventioneel tuinieren en verbouwen, diervriendelijke veehouderij, bosbouw, alternatieve energie, ecologisch

De 'directory': als je het middendeel van de omslag verwijderd, wordt de illustratie op het schutblad zichtbaar.

bouwen, humor, sauna, kaartspelletjes, vilt maken, houtbewerking, sierraden maken, fotografie en volleybal.

FK

WE STAAN ER MISSCHIEN IETS TE GEKLEURD OP

Een sociale context

Lang geleden vond men in de pas opgerichte vereniging Centraal Wonen, dat mensen die alleen maar konden beschikken over de privacy van hun eigen huis, iets te kort kwamen. En misschien zien we dat in deze tijd opnieuw, het idee dat je iets mist als je geïsoleerd bent in de privacy van je woning, namelijk een menselijke context. Dat beperkt je mogelijkheden, en erger nog, je identiteit.

Want hoe kun je een idee hebben van wie je bent als je sociaal gesproken 'in de lucht' hangt. Dat maakt je onzeker, want onze eigenschappen zijn relatief. Ben ik muzikaal, kan ik goed koken, kan ik me goed uitdrukken, ben ik grappig, weet ik veel? Onbeantwoordbare vragen als een sociale context ontbreekt.

Een reeks sociale niveaus

Hoe lossen we dat op? In een groep kun je jezelf spiegelen aan anderen. Maar stel dat we alleen groepen zouden vormen, in een immense anonieme buitenwereld, wat betekent dat dan voor de identiteit van deze groepen? Je voelt het al aankomen: ook een groep heeft een sociale context nodig.

Want hoe kun je een idee hebben van wie je bent als je sociaal gesproken 'in de lucht' hangt.

En zo komen we op het idee van een doorlopende reeks van contexten, steeds op een hoger schaalniveau. In Centraal Wonen Delft is de groep de context voor het individu, voor de groep is de kluster de context, voor de

kluster is het project de context, voor het project is de buurt de context enz. enz.

Anarchisten, Communisten, romantici en schimmen

Hoe werkte dat uit? Ik ga even terug in de begintijd, toen ik deel uitmaakte van een groep in de 'groene' kluster. Wat kwam ik daar te weten over mijn eigen identiteit? Misschien dat ik niet zo goed kon koken... en misschien nog een paar dingen waar ik nu maar even niet op in zal gaan. En dan de vraag: in wat voor groep zat ik? Vergeleken met de andere groep in onze 'groene' kluster kan ik zeggen dat wij het 'inspiratiemodel' hanteerde, alleen iets doen, zoals koken voor de groep, als je inspiratie had, terwijl de andere groep zichzelf een wat strafregime had opgelegd. Iemand die een keer niet aanwezig was bij de

gezamenlijke maaltijd, kon de volgende dag verwachten dat men vroeg: ‘Waar was jij gisterenavond?’ Maar al met al, en als je keek naar hoe we ons de ideale maatschappij voorstelden, kun je zeggend at we een anarchistische kluster waren.

Althans, dat was hoe we over ons-zelf dachten, maar hoe dacht onze context hierover? Op het niveau van het project? In de begintijd moest dit niveau nog gevormd worden. Maar we konden ons wel spiegelen aan de drie andere clusters. Zo was er de ‘rode’ kluster. Daar vonden ze ons inderdaad anarchistisch, en zo werden wij in ons zelfbeeld bevestigd. Maar wacht, zij vonden dat ook naïef. Een beetje samen tuinieren op het platteland... wat schoot de wereld daar mee op! Dat was toch uit de tijd!

We kunnen nu dus zeggen dat ‘identiteit’ een dynamisch begrip is, dat vraagt om verdieping.

Maar we wisten wie het zeiden, in ‘rood’ waren een paar hardcore ‘communisten’ ingetrokken. En het communisme, dat vonden wij nou weer uit de tijd... Met hun romantische ‘kameraden’ en hun onmenselijke heropvoedingskampen. Hier zien we dat een sociale context niet automatisch bijdraagt aan je identiteit. Want wie had er gelijk? Wie was er hier uit de tijd? Of belangrijker: wie had hier de toekomst? Twijfel... een zweefmoment... we kunnen nu dus zeggen dat ‘identiteit’ een dynamisch begrip is, dat vraagt om verdieping.

Maar er waren meer clusters die de context voor ‘groen’ vormden. Zo was men in de ‘gele’ kluster wat minder hemelbestormend en meer levensbeschouwelijk, meer romantisch. Hier kwam men graag bij elkaar voor een goed gesprek over filosofie of dichtkunst. Met stokbrood, Franse kaas en een glaasje wijn. Om een idee van de sfeer te geven, deze kluster was samen op vakantie gegaan, kamperen in St Job in ’t Goor, in België.

Misschien hadden we het probleem van onze zwevende identiteit kunnen voorleggen aan ‘geel’, op baravonden. Maar zo diepzinnig waren onze baravonden

nu ook weer niet... Maar vergeten we de ‘blauwe’ kluster niet? Deze kluster zou een mooi sluitstuk kunnen vormen als deel van onze sociale context, maar hier was iets misgegaan. ‘Blauw’ was in het begin een lege verzameling, een schimmenspel...

Gekleurde strikjes

Hoe kan dat? Hiervoor moet ik even terug naar de geschiedenis, naar het moment dat het ontwerp van de verschillende clusters verder moesten worden uitgewerkt, en wel op basis van de wensen van de toekomstige bewoners. De toenmalige groep, van ca 75 leden, moest dus in vieren gedeeld worden. We hadden besloten om voor deze verdeling geen agoog in te huren, een andere Centraal Wonen groep, ook in de planningsfase, had daar slechte ervaringen mee gehad, dus besloten we dat zelf te doen.

Hiervoor hadden we een avond belegd in ‘de Bolk’ en een bandje uitgenodigd. Verder hadden we gezorgd voor een tafel met strikjes die je op kon spelden, in de kleuren rood, groen, geel en blauw. Het idee was dat elke aanwezige toekomstige bewoner een strikje zouden opspelden, om te laten zien bij welke kluster hij of zij wilde behoren. Een proces waarbij je door de avond heen kon veranderen. Want stel, je had een rood strikje opgespeld en je zag dat een bewoner die je maar matig waardeerde dat ook deed, dan kon je om je heen kijken bij welke andere kleur je je ook kon aansluiten. Misschien was ‘geel’ opeens veel leuker... Zo kon je door de avond heen zoveel van kleur en kluster veranderen als je wilde. Misschien kwam het doordat het (punk)bandje zo hard speelde, maar aan het eind van de avond was er slechts één persoon met een blauw strikje. Deze kluster moest dus opnieuw worden opgericht. Toen het project later werd opgeleverd en de bewoners erin trokken was ‘blauw’ nog lang niet zover uitgekristalliseerd als de andere clusters...

De Bushalte en de buurt

Voor de identiteit van ons ‘project’ als geheel hadden we ook een context nodig, we wilden niet in een afgesloten hofje wonen. Daarom probeerden we ‘open’ te zijn naar de buurt, om een idee te krijgen van hoe wij hier als een gezelschap bestaande uit ‘groen’, ‘rood’ en ‘geel’ (en ‘blauw’) tot ons

recht kwamen. We maakten reclame in winkelcentrum van onze buurt, voor een avond in de projectruimte. En wat gebeurde er... In plaats van geïnteresseerde buurtbewoners kwamen er een paar vervelende opgeschoten jongetjes, met onze dart pijltjes gooien op een geïmproviseerde lampenkap. Vanaf dat moment waren we ontmoedigd. En zo verloren we onze interesse in de buurt. Ik heb daarna nog een poging gedaan om contact te leggen met de ouders op het schoolplein, die hun kinderen naar school brachten. Maar toen ik ze vroeg wat ze ervan dachten om na het wegbrengen, of bij het ophalen van de kinderen, een kopje koffie te komen drinken in de projectruimte, keken ze me aan of ik ze een oneerbaar voorstel deed...

Buurtbewoners bleken namelijk een heel ander idee over ons te hebben dan wijzelf...

Daarna gingen we er dan maar vanuit dat de buurt bewoond werd door gewone mensen, door sommigen misschien ‘brave burgers’ genoemd. No offense, maar wel een mooie grijze achtergrond voor hoe wij over onszelf dachten: een kleurig wereldje, van bewoners die het leven opnieuw aan het uitvinden waren.

Maar op een dag begon ook deze identiteit te zweven. Buurtbewoners bleken namelijk een heel ander idee over ons te hebben dan wijzelf... Bij de bushalte naast het project konden we horen hoe zij over ons dachten; zij zagen ons als een soort hippies en vroegen zich af of wij wel eigen slaapkamers hadden en of we niet elke nacht bij een ander sliepen. We dachten dat we tegen de achtergrond van onze grijze buurt zo kleurrijk waren, maar misschien moesten we dan toch meer doen! Achteraf gezien ook weer een moment om bij ‘geel’ aan te kloppen, voor een filosofisch gesprek!

Het klinkt zo eenvoudig, zo logisch: de groep is de context voor het individu, de kluster is de context voor de groep, het project is de context voor de kluster en de buurt is de context voor het project...

OPROEP!

Openheid naar de buurt, je buurtgenoten kennen, is onderdeel van de ideeën die door Centraal Wonen worden gehuldigd. Sommige projecten hebben hier moeite mee. De algemene ruimte, meestal de bar, is niet vaak open en als dat dan het geval is zie je er geen buurtbewoners. Wat kun je daaraan doen?

Onze vraag is nu, wie woont in een project waar dat buurtbewoners graag geziene gasten zijn, waar het project thuishoort in de buurt, in plaats van een vreemde eend in de bijt??? En hoe hebben jullie dat voor elkaar gekregen?

De beste inzendingen worden gepubliceerd in Gewoon Anders. Lezenswaardig voor alle projecten die tegen wil en dank toch een beetje ‘gated’ zijn...

FK

Vereniging Gemeenschappelijk Wonen

Lauwerecht 55 351 5GN Utrecht
Telefoon: 06-13015869
Bank: NL69 INGB 0002015796
Internet: www.gemeenschappelijkwonen.nl
Mail: info@gemeenschappelijkwonen.nl

Lidmaatschap en abonnement Gewoon Anders

- Contributie voor woongemeenschappen van minder dan 25 huishoudens: € 4,00 per huishouden
- Voor woongemeenschappen van 25 of meer huishoudens: € 37,50 + € 2,50 per huishouden. In beide gevallen is dit inclusief 1 abonnement op Gewoon Anders. Extra abonnementen à € 5,00 per stuk
- Woongemeenschappen in oprichting: € 25,00 Woongemeenschappen in oprichting: € 25,00 (onafhankelijk van aantal huishoudens). Inclusief 1 abonnement op Gewoon Anders. Extra abonnementen à € 5,00 per stuk
- Donateurschap: € 15,00
Inclusief 1 abonnement op Gewoon Anders
Losse abonnementen: € 15,00 (opzeggen voor 1 oktober)

Bestuur

Ben Lindenman (vice-voorzitter)
Peter Bakker (secretaris)
Gerard Franse (penningmeester)

Bureau

Tienta Verleg

Algemene informatie

- Kijk op www.gemeenschappelijkwonen.nl voor:
- Adressen aangesloten woongemeenschappen
 - Consulenten
 - Verwante (ook buitenlandse) organisaties
 - De digitale ‘Gewoon Anders’
 - Het logeernetwerk
 - Studiemateriaal en allerlei actuele informatie over gemeenschappelijk wonen
- En ook voor informatie over:
- Adressen van andere woongemeenschappen
 - Uitgebreide informatie voor initiatiefgroepen en bestaande woongemeenschappen

Prikbord

Voor woongemeenschappen die nieuwe bewoners zoeken en voor mensen die op zoek zijn naar een woongemeenschap is er de gratis site: www.woongroep.net

Forum

www.gemeenschappelijkwonen.nl/forum

Twitter accounts

@centraalwonen
@CohousingNL
@GemWonenDag

Ieder voor zich is een druppel,
samen zijn we een oceaan.

— Ryunosuke Satoro
